

bornokokig – módszere igencsak hasonlított ahhoz, ahogy a szovjet írók a »fasizmus« fogalmát kezelik.” Bizony, sajnos ahhoz is, ahogy a mai magyar baloldali politikusok kezelik a fogalmat... Mit is ír Nabokov a nálunk lángésként elismert Leninről? „Valamennyi művelt és józan orosz tudta, hogy esztétikai ügyekben ez az agyafúrt politikus körülbelül olyan ízlésű és érdeklődésű, mint egy közönséges orosz polgár a flaubert-i *épiciér* fajtából (...), de Nesbit és magasröptű barátai érzékeny, költői észjárású mecénásnak látták Lenint, aki a legújabb irányzatokat fogja pártolni a művészetekben...” S mintha csak a szocializmus és a Horthy-korszak közötti különbségről okítana minket Nabokov: „A cárok idejében (...), uralkodásuk alapvetően alkalmatlan és kegyetlen volta ellenére, egy szabadságszerető oroszoknak összehasonlíthatatlanul több eszköze volt az önkifejezésre, és ez összehasonlíthatatlanul kisebb kockázattal járt, mint Lenin alatt. Az ezer-nyolcszázhatvanas reformok óta az ország olyan törvényhozási rend birtokában volt (noha nem mindig ragaszkodott ehhez), amelyre bármelyik nyugati demokrácia büszke lehetett volna, volt egy erőteljes közvélemény, amely félreállította a zsarnokokat, voltak országszerte ismert, a liberális gondolkodás minden árnyalatát tükröző folyóiratok, és ami különösen szembeszökő, voltak bátor és független bírások (...). Amikor a forradalmárokat elfogták, a száműzetés Tomszkba vagy Omszkba (most Bombszk) pihentető üdülés volt azokhoz a koncentrációs táborokhoz képest, amelyeket Lenin hozott létre.”

Nabokov hiányzik irodalmi köztudatunkból (e hiány pótlásáért mostanság sokat tesz az Európa Kiadó), de különösen hiányzik az ő szelleme történelemkönyveinkből, és e hiáynak nem megszüntetéséért, hanem konzerválásáért tesz oktatáspolitikánk erőfeszítéseket.

2. Látóhatár Wiesław Myśliwski:
Látóhatár
ford. Józsa Péter,
Széphalom Könyvműhely,
2007.

Nabokovot persze ma nem kockázat kiadni; s az Európa Könyvkiadó gyakorlatából éppen ezt hiányolom: a kockázatvállalást. Mert azt kiadni fél év késéssel, ami a német könyvpiacra már sikert aratott, nem tűnik túl önálló stratégiának. Így a kisebb kiadók kénytelenek az ízlés szélesítését ötvözni a kevésbé ismert szerzők közreadásának kockázatával.

Pedig Wiesław Myśliwski remekműve, a *Látóhatár* épp tíz éve jelent meg először Lengyelországban. Hiába nyerte el a regény rögtön az egyik legrangosabb lengyel irodalmi kitüntetést, a Nike-díjat, 2006-os második kiadása után kerülhetett csak a magyar olvasók polcára, a Széphalom Könyvműhely jóvoltából.

Az 1932-es születésű író műve aligha elégíthette ki a globális-német liberális esztétika ízlését és elvárásait. A részben kisvárosban, részben falun játszódó történet a II. világháború végét és a korai kommunizmus éveit idézi meg egy fiú elméjén keresztül.

Nem hiszem, hogy Myśliwski olvasta volna, de Duba Gyula *Ívnek a csukák* című regénye szinte vérronkora a *Látóhatárnak*: ugyanaz az időszak, szinte a megszólalásig hasonló falusi környezet, s a főhős fiú emlékezetének működése adják a felvidéki magyar író művének a kereteit is. S bár a korabeli kritikák hibájául rótták fel a Duba-műnek, hogy a történelem kulisszái, eseményei csak vázlatosan jelennek meg, Myśliwski eljárása visszamenőleg is igazolja Dubát: egy kisfiú tudata bizony erős szűrőn át érzékeli a világ történéseit, csak az tudatosodik benne, amit megért, illetve ami mély hatással van rá. Az érzések, ízek, szagok, vágyak, képzelődések és játékok világában él, a fenyegetettség, a kényszerű költözések, a szegénység annyira természetes Myśliwski hőse, Piotrek számára, hogy nem válik megfontolandó problémává.

Miként Duba is, Myśliwski pontosan tudja, hogyan működik az emberi emlékezet, mit emel ki az események forgatagából, miként válik benne őszintén személyessé a történelem sodrából lecsapódó sár. A szívbeteg, egyre gyengülő édesapa által mesélt ókori csatajelenetek, a járási tanács szívszorogató színpada, Kruczek kutya szenvedése, a katonák által őrzött tehéntetemek mint a jóllakottság ígérete, magántanárának szelíd lélekvezetői türelme, az édesanyja már-már tébolyult, kálváriává növekvő kutakodása az elveszett fél pár cipő után, a fölöttük lakó kisasszonyok kacagósan is könnyekbe fúló tangója, az első szerelem és a Szent Jakab templom... – olyan erős, a regényszöveget megszöví és összetartó, ugyanakkor a történelmet másodlagosan, a képek szimbolikus erejével elbeszélő metaforák, amelyek belülről ugyan, az aprólékosság türelmével és gazdagságával, de szokatlanul tisztává varázsolják a *látóhatárt*, amelyet ez a regény nyit a lengyelországi negyvenes-ötvenes évekre.

A könyv tele van varázslatos, filmszerűen eleven pillanatokkal, miközben az elbeszélő nem esik ki a szerepből, ami egy kisfiú emlékezetének megidézésével jár. Nézzük csak, mit is jelent egy fiúnak az édesanyja keze: „Különös, de eddig soha nem figyeltem a kezére.

Mindenesetre soha ilyen elmélyülten és egész lényétől ennyire elkülönítve nem, mintha a kezének saját külön félelmei, külön reményei, külön álmai volnának. Természetesen tudtam, hogy a mamának van keze, mert mindenkinek van, de azt olyan kéznek láttam, amellyel fogni lehet, érinteni, tartani, felemelni, hozni, megkötni, bezárni, kinyitni, tésztát gyúrni, edényeket rakosgatni, mosogatni, mosni, foltozni, vetkőzni, öltözni, fésülni, apának kiskanállal orvosságot adni, esti imánál keresztet vetni, néha pénzt számolni, olykor engem kézen fogni. Az ilyen kezet pedig az ember nem látja, az ilyen kéz egyszerűen van, mert az nem lehet, hogy az embernek ne legyen keze. Csak apa jegyezte meg időnként a mama kezéről, mint valami különálló dolgról, amikor mama hazajött a városból krumplival, céklával, répával, káposztával, hagymával teli szatyrokat cipelve, milyen erős a kezéd.” S hogy miért terelődik a fiú figyelmébe édesanyja keze? A magántanárnál vannak, s az édesanya, olyan szegények, nem tudott az öltözékéhez kesztyűt, táskát keríteni. Ahogy ezt a fiú szemével látjuk, mintha az elesettség, kiszolgáltatottság, az emberi esendőség kéz-domborműve formálódna meg: „Láthatóan hiányzott a mamának az a táska és az a kesztyű, mert akkor legalább kinyithatta volna a táskát, kivessz egy zsebkendőt, vagy csak úgy kinyitja és bezárja, a kesztyűt meg egyik kezéből a másikba tegye. Mert ez a kéz a körülötte lévő üres térben nem tudott semmi-be se belekapaszkodni, és egész idő alatt tanácstalanul csapkolódott.”

Mellesleg ebben a jelenetben szóba kerül egy könyv, amin a fiú úgy sírt, hogy édesanyja nem tudta megvigasztalni. Ez a könyv a *Pál utcai fiúk*. Nekünk meg van egy lengyel könyvünk, tegyük el kamasz gyerekeink számára, mert még a frankfurtinál is szélesebb a *Látóhatár*.

3. Csokonai Bálint Péter: „Végbúcsúmat tiszta szívvel fogadjátok” Széphalom Könyvműhely, 2007.

Csokonai Vitéz Mihályról már regényt írni sem volna mindennapi vállalkozás – megalkotni fiktív visszaemlékezését, önéletírását, több szempontból is különleges írói bátorságra vall. Pedig a *„Végbúcsúmat tiszta szívvel fogadjátok”* című könyv alcíme szerint – *Csokonai naplójeljegyzései* – Bálint Péter erre a hálátlan feladatra adta a fejét.

Hiszen egyrészt kit érdekel ma Csokonai?! Letűnt kor ha nem is letűnt, de szoborra merevedett alakja. A magány, a kellem, szerelmi epekedés – olyan fogalmak társulnak hozzá, amelyek manapság aligha csigázzák föl az érdeklődést: inkább a lesajnálás gesztusát hívják elő.

Másrészt hogy veszi valaki a bátorságot, hogy Csokonai helyett, Csokonai nevében naplót írjon?! Miként a belső címdalra olvassuk: „Hátrahagyott följegyzéseim” felirat alatt Csokonai bőrébe bújjon?!

A beteg, haldokló költő bőrébe, ráadásul.

Olyan kiindulási alap ez, amellyel csak veszteni – vagy nagyot nyerni lehet. A Csokonai Vitéz Mihály tiszteletére meghirdetett regénypályázat I. díjas alkotása a könyv, ám ennél többet is nyert. Hadd bocsássam előre: remélhetőleg lelkes olvasókat.

Bálint Péter megalkotta Csokonait, az embert. A debreceni író nyilván temérdek forrásanyag áttanulmányozása után fogott hozzá a feladathoz, tudósi alapossággal gyűjtötte össze a föllelhető adatokat – ez azonban nem vált terhévé a könyvnek. Nem, mert az általa felvázolt Csokonai-kép végül is olyan, mint egy néhány ceruzavonással megrajzolt, de jellemző portré.

Csokonai arcéle fokozatosan rajzolódik ki. Az első húsz oldal, bevallom, megijesztett: ha ez a nyafogó, asszonyosan sápítózó, az utókor megbecsülése után áhító, betegségtől gyötört lélek Csokonai, akkor aligha fog rokonszenvet ébreszteni. De félre ijedség, fanyalgás: rövidesen megismerjük a hetyke, kópé, társaság középpontja Csokonait is, aztán a tudására rátarti, fölényes Csokonait is – és így tovább. A visszaemlékezések csapongása által szabdalt dikció egyre gazdagítja a képet, az egyes tulajdonságrészletek aztán együvé szövődnek, s a könyv végére a maga szétválaszthatatlan összetettségében ott áll előttünk az ember: a művész és polgár, a gondolkodó és érző lény.

S közben elfelejti az olvasó, hogy itt egy mai író teremti meg Csokonai emlékezetét. Bálint Péter eszközei egyszerűek: visszafogottan archaizált és stilizált „ál-korabeli” nyelvezet, amely olyan méltósággal hömpölyög az alárendelések kiszögelléseiben, mintha ma is ez volna írói anyanyelvünk; eredeti Csokonai-szövegek beillesztése, többnyire indokoltan és koherensen, s látván az író magabiztosságát, élek a gyanúperrel, hogy ahol én sokallom, ott is neki van igaza; a költő olvasmányélményeinek élővé varázslása, különös tekintettel Rousseaura, aki szinte a regény főhősének árnyképeként kísért; s a korabeli miliő eleinte takarékos, majd aprólékosabb, a költő környezetében élőkől a helyszínek találó rajzán át a mesterségek, szokások és a városok (elsősorban Debrecen) megidézéséig terjedő mozaikja. Ez a kép mozaikos, mert az emlékezet válogató természetét és a